

کارکردهای طنز آمیز شتر در فرهنگ و ادبیات رسانه ای، مطالعه موردی یک نشریه دانشجویی

علیرضا مختار

استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه صنعتی شیراز و مدیر مسوول نشریه نیش شتر

mokhtar@sutech.ac.ir

چکیده:

آنقدر که درباره شتر و مزیت های آن در کاربردهای اقتصادی و توسعه کشاورزی گفته شده شاید به نقش و اهمیت آن در ادبیات و فرهنگ فارسی زبانان اشاره نشده باشد. امروزه بسیاری از کودکان نسل جدید بی آنکه این موجود را در اطراف خود دیده باشند از پدر و مادرشان مثل هایی درباره شتر می شنوند. در این مقاله بیشتر قصد دارم درباره کارکرد طنز آمیز این موجود پرفایده بنویسم و اشاره ای به یکی از موارد محقق شده از این کارکردها داشته باشم.

کلمات کلیدی: طنزپردازی - شتر-نیش شتر

مقدمه:

کشور ما دارای ۹۰ میلیون هکتار زمین مرتعی می باشد که از نظر پوشش گیاهی ۱۰ درصد آن دارای وضعیت خوب ، ۳۷/۳ درصد آن دارای وضعیت متوسط و ۴۳/۴ درصد آن دارای وضعیت فقیر می باشد. درمراعات فقر بیشتر گیاهان شورپسند و خاردار مثل خار شتر ، علف شور، تاغ، اسکمبیل، قیچ، گز و درمنه می روید و طبق گزارشات بین المللی و تجربیات کارشناسی کشور ، شتر مهم ترین دامی است که می تواند در چنین مراتعی (مراعات فقیر) توان زیست و تولید داشته و با توجه به عادات چرای خود باعث حفظ و احیا این مراتع گردد. زیرا شتر قادر است از انواع خاص گیاهان مرتعی به میزانی استفاده نماید که سایر دامها قادر به استفاده از آن نمی باشند .

علاوه بر برتری شتر به شرایط سخت محیطی نسبت به سایر دامها، این دام قادر است در شرایط تغذیه دستی نیز با دام های پر تولید هم وزن (مانند گاو) رقابت کرده و افزایش وزن روزانه بالائی داشته باشد. مزیت دیگر شتر این است که مواد خوراکی را با قابلیت هضم و بازده بالائی نسبت به گاو، گوسفند و بز استفاده می نماید. در ضمن شتر در مقایسه با گوسفند و بز مقدار ماده خشک کمتری نسبت به وزن متابولیکی خود مصرف می کند .

معاونت علوم و فناوری ریارت جمهوری اسلامی ایران، پژوهش و وزارت علوم تحقیقات و فناوری، موسسه تحقیقات علوم دامی ایران، نهران علمی شتر ایران،

با این حال این موجود چنانکه باید در ادبیات و گفتار نسلهای جدید شناخته شده نیست. این البته تا اندازه زیادی به دور ماندن شتر از چرخه توسعه دامی و کشاورزی کشور مربوط می شود که در سالیان اخیر رخ داده است. جای واژه شتر اما هنوز در بین مثل ها و کلامهای کهن به چشم می خورد. این امر خود حکایت از جایگاه ویژه این دام در زندگی روزمره ساکنان این سرزمین کهن دارد. کمتر شاعری ست در عهد قدیم که رد پای از این چهارپا در آثارش به چشم نخورد. فردوسی می سراید: همه خواسته بر شتر بار کرد/ دل پاک سوی جهاندار کرد. مولاناد آورده: گر سیل عالم پر شود هر موج چون اشتر شود/ مرغان آبی را چه غم تا غم خورد مرغ هوا. در شعر سعدی آمده: تا مست نباشی نبری بار غم یار/ آری شتر مست کشد بار گران را. رودکی هم گفته: بر کنار جوی بینم رسته بادم و سرو/ راست پندارم قطار اشتران آبره. در مثل های پارسی نیز از بیشترین جانوری که نام برده شده شتر است: شتر دیدی ندیدی و شتر در خواب بیند پنبه دانه و بسیاری دیگر. به هر روی خلقت معجزه آمیز شتر همانگونه که در قرآن نیز اشاره شده (سوره غاشیه آیه ۳۱) همواره دستمایه اشارات نغز و بی بدیل در ادبیات بوده است. شکل و هیبت منحصر به فرد این موجود در قیاس با سایر دامها و چهارپایان اهلی شده توسط انسان؛ او را به سوی تلمیحات و داستان پردازی و گاهی طنزپردازی کشانده است. این روزهای با دور شدن از زندگی روستایی و با کاهش شدید نفر شتر در مراتع کشور و مهجور ماندن شتر، آنچه از او به جای مانده نیز کم کم از دنیای روزمرگی های ما رخت می بندد.

داستان شکل گیری یک نشریه شتری!

در سالهایی که در دانشگاه صنعتی شریف درس می خواندم، ایده نگارش یک نشریه طنز همواره در گوشه ذهنم بود تا اینکه در دوره دکتری و درست زمانی که باید بیشترین توان را برای به پایان رساندن پایان نامه ام صرف میکردم، دست به کار شدم و یک نشریه دانشجویی مستقل با هدف نقد سازنده و آشکار کاستی های در دنیای دانشگاهی که خوش نام ترین دانشگاه زمان خود بود را به ثبت رساندم. این نشریه با نام نیش شتر در چهارده شماره و درست تا زمانی که از تحصیلات دوره دکتری دانش آموخته شدم ادامه یافت و به پرتیراژترین نشریه دانشجویی تبدیل شد. این موفقیت تا اندازه زیادی مرهون بهره گیری طنزآمیز از این موجود دوست داشتنی یعنی شتر بود. نیش شتر بیانگر لبه انتقادآمیز نوشته هایی بود که بیشتر آنها را خود می نوشتم. در فرهنگ دهخدا آمده است: بزول. (بافتحه ب) شتری را گویند که دندان نیش برآورده باشد. مذکر و مؤنث در وی یکسان است. ج، بُزُل، بُزُل، بُزُل. (متهی الارب) (آنندراج) (ناظم الاطبا). بنابراین نام "بزول" را برای تخلص خود برگزیدم اگر چه همه دانشجویان و مدیران به واسطه سابقه طولانی من در دانشگاه شریف از هویت واقعی من آگاه بودند. البته شتر نیش به شتر هشت سال به بالا تا سن نه سالگی هم گفته می شود و در فرهنگ

انسان جهاد مشاوره‌ای انسان کلمات

انگاه کتب کاوش

۲۸ فروردین ۱۳۹۳ - دانشگاه گنبد کاووس

واژگان دهخدا هم آمده شتر در چهارده سالگی دو دندان نیش برمی آورد و از آن پس او را بزول یا شتر نیشدار می گویند. از آنجا که نیش در زبان فارسی به دو معنا به کار گرفته شده، لوگویی که در شکل ۱ نشان داده شده را برای نشریه برگزیدیم. نیشی تخیلی برای یک شتر دو کوهانی که با ناز نشسته است و آماده نیش و کنایه زدن به آنچه در دانشگاه شریف می بیند.

شکل ۱: سربرگ نخست نشریه طنز نیش شتر

این که چرا نمادی از یک شتر دو کوهانه را برگزیدیم خود داستان دیگری بود. دانشمندان معتقدند که برخلاف شتر یک کوهانه که در جنوب عربستان اهلی شده است شتر دوکوهانه توسط عشایر کوچ نشین آسیای مرکزی، مغولستان و شمال چین اهلی شده اند و این کوچ نشینان شتر دوکوهانه را به منظور حمل و نقل و کارهای سخت اهلی کرده اند بعدها بر اثر پیشرفت تمدن و به وجود آمدن روستاها و دهکده ها و استقرار عشایر کوچ رو، از شتر دوکوهانه برای شخم زنی و لشکرکشی و استفاده از پشم و گوشت و پوست نیز استفاده شده است. تاریخچه پرورش شتر دوکوهانه در چین به قرن ها قبل از میلاد باز می گردد و سلسله های مختلف پادشاهی چین از این حیوان برای مقاصد گوناگون استفاده می کرده اند. تاریخچه حضور شتر دوکوهانه در ایران روشن نیست، هرچند که در کتاب اوستا کتاب مقدس زرتشتیان که بین سالهای ۵۳۰ تا ۵۷۰ پیش از میلاد نوشته شده است اشاره ای فراوان به شتر شده است اما مشخص نیست که منظور از شتر کدام گونه آن است. شتر دو کوهانه با یک نیش طنز آمیز با یک بیت ساختگی در زیر آن دستمایه نشریه ای بود که اکنون در میان دانشجویان دهه ۸۰ دانشگاه شریف خاطره انگیز است.

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، موسسه تحقیقات علوم دامی ایران، بنجران علمی شتر ایران،

انسان‌ها و کشاورزی انسان‌گرومان

انگاه‌گزیده‌هاوس

بزول در هر شماره به پیشگویی طنز آمیز رویدادهای ۲۰ سال آتی می پرداخت. بخشی از یکی از شماره های این نشریه به پیوست آورده شده است:

شیرین در سال ۲۰۲۰

پیش بینی وقایع ۱۰ سال آینده
دانشگاه از شیخ بزول

۱۲ می ۲۰۲۰: باز هم سمینارهای
راهبردی!

سمینار بررسی راهکارهای خودکشی دانشجویان
شیرین با حضور تنی چند از اندیشمندان و مدیران
کت و کلفت دیروز در مرکز مشاوره برگزار شد.

دکتر ظریف پورمشنگیان با اشاره به خودکشی
۱۲۰۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه در سال گذشته،
تنها راه حل را افزایش ظرفیت پذیرش دانشجویان
جدید و پولی-محور عنوان کرد و گفت چون مدیر
بودم تحلیل کردم دیدم اینطور جمعیت دانشجویان
ثابت می ماند و ما هم پولدارتر میشویم! رییس
مرکز مشاوره شیرین (مُش) نیز در این سمینار
گفت: پدیده خودکشی حتی در نهنگ ها هم به طور
دسته جمعی اتفاق می افتد و ما باید دانشجویان را
به کار تیمی و گروهی تشویق کنیم. وی گفت بیش
از ده سال است داریم روی این موضوع کار میکنیم
که بیکار نباشیم. گفتنی است در حین این سخنرانی
های پربار، ۵۰ نفر از دانشجویان با کوبیدن سر خود
به صندلی خودکشی کردند.

شکل ۲: بخشی از نوشته های بزول یا شتر نیشدار در نشریه

نتیجه گیری:

پتانسل به کارگیری "ادبیات شتری" در زبان و رسانه ما هنوز آنطور که باید بالقوه نشده است. در این مقاله با اشاره ای به کاربرد شتر در ادبیات و شعر و طنزپردازی تلاش شده را در کنار همه مطالب علمی که در بیشتر در حوزه پرورش و نگهداری و توسعه دامی شتر در محافل علمی آورده می شود، نگاهی تازه و متفاوت به این موجود پرسود داشته باشیم. امید که در این وادی نیز از کاروان جای نماییم.

معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، موسسه تحقیقات علوم دامی ایران، نهران علمی شتر ایران،

انسان جهاد مشاوره ایسان کلستان

انگاه کتبه کلاوس

منابع:

- کتاب شتر و پرورش آن، تالیف دکتر محمد مصطفی شکری، ترجمه: دکتر احسان مقدس
- پایگاه اطلاعات و آمار دفتر امور تولیدات دامی
- وبلاگ پرورش و نگهداری شتر، <http://shotor.persianblog.ir/post/12>
- دیوان اشعار رودکی، مولوی، سعدی، فردوسی
- انجمن علمی شتر ایران
- فرهنگ واژگان دهخدا
- نشریه طنز دانشجویی نیش شتر دانشگاه صنعتی شریف، www.nisheshotor.com